

Uzdrowski Szlak Turystyczno – Rekreacyjny

Jedną z największych atrakcji Jedliny Zdroju jest „Uzdrowski Szlak Turystyczno – Rekreacyjny”. Koncepcja powstania szlaku powstała w połowie 2003 roku na bazie istniejącego szlaku dla kuracjuszy. Władze miasta podjęły szereg działań, które podniosły estetykę i uwypukliły jego walory krajoznawczo – turystyczne. M.in. uporządkowano trasę szlaku, zbudowano platformy widokowe i postawiono dodatkowe ławki. Podjęto działania w sferze informacyjno – organizacyjnej. M.in. wykonane zostały i ustawione tablice informacyjne z mapą przebiegu szlaku, wydrukowano podręczne mapki.

„Uzdrowski Szlak Turystyczno – Rekreacyjny” – prowadzi przez najciekawsze i najpiękniejsze miejsca Jedliny Zdroju. Zaczyna się w centrum uzdrowiska – na Placu Zdrojowym (od Domu Zdrojowego), a kończy w zabytkowej alei z kapliczką Najświętszej Marii Panny (Aleja Niepodległości). Na szlaku jest 12 punktów nazywanych potocznie „przystankami”, różniących się charakterystycznymi cechami od pozostałych. Tematyka i przeznaczenie tych punktów jest różne. Jedne z nich to miejsca, gdzie znajdują się ciekawe obiekty o charakterze historyczno – kulturalnym. Inne przystanki to doskonałe miejsca, gdzie można świetnie wypocząć, zrelaksować się i nacieszyć oczy różnorodnością i pięknem rosnących wokół drzew, krzewów i innej roślinności. Są też punkty, z których można zachwycać się wspaniałą panoramą gór.

Przejście całej trasy zajmuje około 2,5 godziny i pozostawia niezapomniane wrażenia, skłaniając jednocześnie do ponownego powrotu w to miejsce.

(Uwaga ! Szlak oznakowany jest kolorem czerwonym. Cały czas idziemy za czerwonymi strzałkami).

1. **Uzdrowsko Jedlina** – znajdujemy się na Placu Zdrojowym w centrum uzdrowiska. Tu rozpoczęła się historia kurortu, tutaj zaczęto budować pierwsze urządzenia i obiekty zdrojowe. Plac ten wielokrotnie zmieniał swoje oblicze, niemniej jednak większość przedwojennych budynków istnieje do dzisiaj.

Dom Zdrojowy (Plac Zdrojowy nr 1) – zbudowano go w 2 połowie XVIII wieku w czasie, gdy właścicielami uzdrowiska była rodzina von Seher – Thoss. Obiekt

wielokrotnie przebudowywano i modernizowano. Gruntownej przebudowy i powiększenia budynku, dokonano w czasach Carla Kristera w 1861 roku. Nadano mu wystrój neoklasycystyczny, wzbogacony elementami neorenesansu. Zmieniano wielokrotnie układ, przeznaczenie i wyposażenie pomieszczeń. Z opisu z 1856 roku wynika, że na parterze Domu Zdrojowego, znajdowało się laboratorium z cysternami wypełnionymi wodą mineralną. Był tam też gabinet kąpielowy z 12 kabinami wyposażonymi w cynkowe wanny. Na I piętrze mieściło się 9 pokoi dla kuracjuszy, zaś na drugim, urządzony był salon wypoczynkowy. W 1892 roku Dom Zdrojowy posiadał dodatkowo: salon muzyczny, jadalnię, czytelnię oraz ogród z tzw. Colonnadą. W 1888 roku w budynku zainstalowano centralne ogrzewanie, zaś w 1900 roku oświetlenie elektryczne. Ostatniej modernizacji dokonano w latach 1929 – 1931 oraz 1934 – 1936.

Po wojnie w latach 1950 – 1961, Dom Zdrojowy był nie użytkowany. Późniejsze remonty i modernizacje jakie w nim przeprowadzono sprawiły, że znowu służy przyjeżdżającym tu kuracjom.

W Domu Zdrojowym znajduje się Zakład Przyrodolecznicy, w którym przeprowadzane są różnorodne zabiegi lecznicze. Są także pokoje dla kuracjuszy.

Inne budynki sanatoryjne położone na Placu Zdrojowym, to **„Warszawianka”** i **„Teresa”**.

Sanatorium „Warszawianka” (Plac Zdrojowy nr 3) – budynek zbudowany przed 1913 rokiem z użyciem form neoklasycyzmu berlińskiego. W latach 20-tych, dokonano częściowej modernizacji jego wnętrza i elewacji. Przed wojną mieścił się tu hotel i cukiernia.

Sanatorium „Teresa” (Plac Zdrojowy nr 9) – budynek zbudowany w 2 połowie XVIII wieku. Po pożarze w 1811 roku, został odbudowany. Z opisu z 1892 roku wynika, że posiadał salę bilardową, a także ogród z tarasem. Był kilkakrotnie przebudowywany i remontowany. M.in. w 1880 roku i w 1920 roku wykonano prace przy jego elewacji. Przed wojną był tu hotel.

Budynek przy Placu Zdrojowym nr 8 – zbudowany został przez 1771 rokiem. Na przełomie XVIII i XIX wieku przebudowano go w stylu późnego baroku i wczesnego neoklasycyzmu.

Przed wojną hotel, a obecnie dom mieszkalny.

Pijalnia Wód Mineralnych "Charlotta" (na wprost Domu Zdrojowego) – pawilon z ujęciem źródeł zdrojowych. W tym miejscu tryskało źródło, które pierwszy zagospodarował Caspar Schäl i które dało początek kurortowi.

Budynek przy Placu Zdrojowym nr 4 (za „Grzybkiem”) – obecnie znajduje się w nim jadalnia i kawiarnia uzdrowskowa, natomiast przed wojną była tu hala spacerowa. Zbudowany został w 1934 roku w miejscu wcześniejszej, otwartej hali z pijalnią wód, postawionej w XIX wieku. Kuracjusze korzystali chętnie z przyległego do niej placu z kasztanami, gdzie spacerując i popijając źródlaną wodę, słuchali koncertów muzykującej w pobliżu kapeli.

2. ***Budynek przy Pl. Zdrojowym 5*** – budynek z połowy XIX wieku. Przed wojną był tu hotel.

Dom Pastora (ul. Wałbrzyska nr 1) – obecnie dom mieszkalny.

To budynek o konstrukcji szachulcowej, zbudowany w 2 połowie XVIII wieku (1751/1752 r. lub 1773 r.). Początkowo mieszkał w nim pastor ewangelicki, później - w latach 1900-1920, dokonano jego rozbudowy i pełnił rolę pensjonatu. Na początku lat trzydziestych zamieszkiwał go lekarz uzdrowski. W 1937 roku ponownie zmieniono przeznaczenie budynku i zaczęło w nim działać schronisko turystyczne przeznaczone dla młodzieży.

Należy wspomnieć, że domy mieszkalne znajdujące się w najbliższym sąsiedztwie Placu Zdrojowego (przy obecnej ulicy Wałbrzyskiej i Warszawskiej), przed wojną funkcjonowały jako pensjonaty uzdrowskie i zazwyczaj posiadały własne, starannie utrzymane ogrody.

Domy te w większości zbudowano w 2 połowie XIX wieku i do dzisiaj wiele z nich zachowało swoje dawne piękno i ciekawą architekturę.

3. **Park Bukowy** — to jedno z najpiękniejszych miejsc na szlaku. Uwagę zwraca muszla koncertowa oraz amfiteatr, który tworzą drewniane ławki usytuowane na zboczu parkowego wzgórza. Wokół roztacza się wspaniała, parkowo-leśna sceneria, gdzie

wśród bujnej roślinności dominują okazy starych, wysokich i rozłożystych buków. Codziennie spotkać można kuracjuszy i mieszkańców Jedliny, którzy spacerują po licznych, dobrze utrzymanych ścieżkach. Kiedy jest ciepło i świeci słońce, przychodzących jest jeszcze więcej, głównie po to, by zażyć słonecznej kąpieli.

Ciekawa jest historia tego miejsca.

Początek dał mu niewielki park – liczący 10 hektarów (z placem zabaw i stawem), założony w XIX wieku na tyłach zespołu willowo – ogrodowego przy obecnej ulicy Warszawskiej nr 2. Pieniądze na ten cel wyłożył kupiec Teodor Düring, który jednocześnie był inicjatorem powstania parku. Z czasem zyskał on status parku zdrojowego. Zwiększono jego powierzchnię. Stało się to z inicjatywy i fundacji właściciela uzdrowiska – Engelsa, w 3 ćwierci XIX wieku.

Park uzdrowski został powiązany ścieżkami spacerowymi ze stokiem góry Rzepisko (560 m n.p.m.). W efekcie, w 1899 roku jego powierzchnia miała 28 hektarów. Jednocześnie pojawiły się nowe ławki, punkty widokowe, fontanna, oczka wodne i inne urządzenia.

W tym miejscu wypada wspomnieć o Carlu Beinercie. On także fundował i zakładał tereny parkowo-rekreacyjne w Jedlinie Zdroju.

W 1840 roku, założył obok swojej posesji (obecnie Plac Zdrojowy nr 6) miejsce spacerowe z ławkami – tzw. Chamisso Platz, upamiętniając w ten sposób poetę i pisarza niemieckiego Adelberta Chamisso, który gościł w Jedlinie Zdroju w latach 30-tych XIX wieku. Potem - w latach 1848/1849, urządził dla kuracjuszy tzw. Karlshaim – kolejny teren parkowo-rekreacyjny (powyżej obecnej ulicy Poznańskiej), obecnie Park Północny.

4. **Przy stawach** - to kolejny przystanek szlaku. W pobliżu znajdują się niewielkie oczka wodne – stawy, które stanowiły i stanowią dodatkową atrakcję. Projektanci założeń parkowych często wzbogacali je o dodatkowe elementy, w tym m.in. o oczka wodne, bądź to przez zagospodarowanie istniejących naturalnych stawów, bądź przez tworzenie sztucznych oczek wodnych. Bogata roślinność – w połączeniu z elementem wodnym wydobywa piękno, romantykę i tajemniczość takich miejsc.

Przechodząc przez znajdujący się w pobliżu kamienny mostek i idąc ścieżką do góry, można dojść do ul. Warszawskiej. Znajduje się tam (pod nr 6) **budynek poczty** z

ozdobną elewacją z czerwonej cegły. Zbudowano go w 1898 roku w tak zwanym niemieckim stylu narodowym, używając form renesansowych i neobarokowych.

Po drugiej stronie ul. Warszawskiej (pod nr 9), widoczna jest *remiza strażacka* z dzwonnica i wozownią z 1910 roku – budynek zabytkowy.

My wracamy na szlak i z przystanku 4 – Przy stawach, idziemy za czerwonymi strzałkami (aleją brzozową) do góry – do przystanku 5.

5. **Słoneczna Polana** –bardzo dobre miejsce do wypoczynku To niewielki skwerek z kamienną płaskorzeźbą przedstawiającą herb miasta, to także polana, na której może wypocząć większa grupa ludzi. Charakterystyczną cechą tego przystanku jest to, że schodzą się tutaj trzy aleje – aleja brzozowa, aleja modrzewiowa i aleja dębowa. Wprawdzie rosną tu również okazy innych drzew, jednak dominują te, które tworzą wymienione aleje.
6. **Punkt widokowy na panoramę Gór Sowich** – przystanek usytuowany jest w jednym z najwyższych położonych miejsc na obszarze zabudowanym Jedliny Zdroju. Widok stąd jest naprawdę urzekający. Głęboko w dole widać kotlinę uzdrowską z charakterystyczną wieżą kościoła. Wokół, kotlinę otaczają zalesione stoki górskie. Po prawej stronie widać Góry Wałbrzyskie. Po stronie lewej, widoczna jest wspaniała panorama na Góry Sowie – z najwyższym szczytem – Wielką Sową (1015 m n.p.m.)
7. **Naturalne źródła wody mineralnej „Scharlotta”** także to miejsce ma swój niepowtarzalny urok. Ze wzgórza – z ziemi, wypływa naturalne źródło wody bogate w sole wapnia i magnezu. Powyżej – nad źródłem, roztacza się wspaniała leśna sceneria z dominującymi, wysokimi okazami świerków. Nieco na lewo od źródła, widoczny jest duży plac otoczony skalnymi ścianami, na których (na cienkiej warstwie gleby) rosną drzewa i krzewy. Niektóre z nich obejmują swoimi korzeniami fragmenty skał. Wygląda to tak, jakby bezpośrednio z nich wyrastały.
Wbrew niektórym poglądom, wypływające w tym miejscu źródło wody - nazywane potocznie „Scharlotta”, nie jest tym sławnym źródłem, które dało początek uzdrowisku Jedlina Zdrój. Źródło zdrojowe, które jako pierwszy zagospodarował Caspar Schäl i które nazywane było najpierw Sauerborn lub Tannhauser – Sauerbrunnen, następnie zaś - na cześć Charlotty hrabiny von Seher-Thoss, nazwane

Charlottenbrunn, później zaś Charlottenquelle, tryskało na Placu Zdrojowym - w miejscu, gdzie obecnie jest tzw. „Grzybek”. Tam znajdowało się jego ujęcie, które po wojnie zanikło.

Należy wspomnieć, że w 1837 roku - w czasie gdy prowadzone były prace związane z przebudową Domu Zdrojowego, Carl Beinert odkrył nowe źródło lecznicze, które nazwano Elisenquelle. Około 1864 roku nazwę tego źródła zmieniono na Theresienquelle – na cześć Teresy Krister, żony ówczesnego właściciela uzdrowiska Carla Kristera. Z opisu 1837 roku wynika że oprócz wymienionych wyżej źródeł, eksploatowane były jeszcze dwa inne, których używano jednak wyłącznie do leczniczych kąpiel. Źródła te nosiły nazwy: Woyrschquelle i Tirquelle. W 1928 roku w uzdrowisku odkryte zostało jeszcze jedno źródło lecznicze. Nadano mu nazwę Neue Quelle.

Ale w Jedlinie Zdroju nie ograniczono się tylko do aplikowania kuracjom kąpiel leczniczych i kuracji pitnych bazujących na wodzie mineralnej. Tutejsze uzdrowisko było jednym z pierwszych, które wprowadziło kuracje mleczne. Z informacji z 1837 roku wynika, że kuracje opierały się głównie na mleku kozim. Stąd też, w majątku w Jedlinie trzymano prawie 100 kóz. Z koziego mleka sporządzano serwatkę i inne specyfiki, które następnie rozprowadzane były na Placu Zdrojowym. Kuracjusze pili również mleko innych zwierząt, np. mleko oślic.

8. Górna stacja wyciągu narciarskiego – usytuowana jest na zboczu góry Leśniak (565 m n.p.m.). Miejsce to ma charakter sportowy ale jednocześnie historyczny.

Widoczny wyciąg narciarski orczykowy – pojedynczy, wybudowany został w 1992 roku. Trasa zjazdowa ma długość ok. 250 m, kąt nachylenia stoku w górnej części 45°, a w dolnej 30°.

Obok stacji wyciągu - nieco wyżej na lewo, uwagę zwraca kamienny pomnik w kształcie obelisku. Wryte są na nim różne daty oraz napisy w języku niemieckim. Pomnik ten wystawiono w XIX wieku (w 1893 roku) - na cześć Carla Beinerta, człowieka niezwykle zasłużonego dla Jedliny Zdroju. Carl Beinert żył w latach 1793 – 1868. Był biologiem, geologiem i aptekarzem. Od około 1850 roku pełnił funkcję inspektora uzdrowiska. Można powiedzieć, że działania, które podejmował, przyczyniły się do uatrakcyjnienia i rozkwitu uzdrowiska.

Poniżej wyciągu, Park Południowy z okazami rzadko spotykanych drzew i terenami rekreacyjnymi.

9. Widok na górę Borową (853 m n.p.m.) – to najwyższy szczyt w Górach Wałbrzyskich. Charakterystyczna, z jednej strony nieco spłaszczona i wydłużona sylweta tej góry, dominuje z daleka nad znajdującymi się bliżej Jedliny Zdroju górami: Suchą (776 m n.p.m. – widoczną na prawo od Borowej) i Kątną (652 m n.p.m. – widoczną na lewo od Borowej). Zarówno Borową jak i sąsiadujące z nią wzniesienia pokrywa gęsty las.

Przez górę Borową przebiega kilka szlaków turystycznych – żółty (którym można dojść z Jedliny Zdroju), niebieski i czerwony. Należy wspomnieć, że z uwagi na zróżnicowaną budowę geologiczną oraz niepowtarzalne walory krajobrazowe i przyrodnicze, góra Borowa i sąsiadujące z nią wzniesienia, stały się tą częścią Gór Wałbrzyskich, którą objęto granicami Parku Krajobrazowego Sudetów Wałbrzyskich. Park ten utworzono w 1998 roku i obejmuje on obszar 6493 ha.

10. Promenada spacerowa z rozległym widokiem na Góry Wałbrzyskie - spacer tym odcinkiem szlaku dostarcza niezapomnianych wrażeń. Dopiero stąd w pełni widać, jak bajecznie piękne są Góry Wałbrzyskie, które tworzą - po przeciwległej stronie, naturalną granicę Jedliny Zdroju. I chociaż nie należą do najwyższych, to jednak emanuje z nich pewne dostojeństwo i powaga.

W pobliżu promenady znajdują się tereny i obiekty sportowe /boisko/, rzeka Jedlinka z zalewem.

Nieopodal przebiega odcinek nieczynnej obecnie linii kolejowej z Jedliny Zdroju do Świdnicy. Budowę linii rozpoczęto 1 czerwca 1902 roku, a 1 grudnia 1904 roku oddano do użytku wraz z dworcem kolejowym Jedlinka Dolna (wtedy nazywanym Tannhausen – Charlottebrunn).

Znacznie wcześniej, bo w latach 1876 – 1880, zbudowana została linia kolejowa Wałbrzych – Kłodzko. Do prac przy jej budowie zaangażowani zostali robotnicy sprowadzeni z Włoch.

Realizacja projektu przebiegu i budowy linii wymagała rozwiązania wielu problemów - przede wszystkim natury technicznej. I trzeba przyznać, że poradzono sobie z tym znakomicie. Na trasie zbudowano m.in. 5 wiaduktów i 3 tunele. Szczególnie jeden z tuneli budzi do dzisiaj wielkie uznanie dla jego budowniczych. Chodzi o tunel kolejowy pod znajdującą się niedaleko Jedliny Zdroju, górą Wołowiec. Tunel ten ma długość około 1600 metrów i jest najdłuższym tunelem w Polsce.

11. Zabytkowy kościół z drugiej połowy XIX wieku – to dawny kościół ewangelicko – augsburski, należący obecnie do parafii katolickiej. Jest jedną z najciekawszych i najbardziej charakterystycznych budowli miasta. Jego wysoka - 45 metrowa wieża, wyraźnie dominuje nad miastem. Kościół wzniesiono w latach 1860 – 1863. Prace budowlane prowadzone były przez braci Silber i cieślę Mayera (wszyscy z Wałbrzycha). Carl Krister – właściciel Jedlinki i uzdrowiska przeznaczył na budowę 5000 talarów w złocie, a jego żona - Teresa Krister, ofiarowała do kościoła zegar.

W efekcie prac budowlanych powstał kościół mający formę bazyliki, w stylu architektury berlińskiej, która inspirację czerpała z włoskiej architektury romańskiej. Wnętrze kościoła, swoim charakterem i rozwiązaniami wyraźnie nawiązuje do wnętrza bazylik starochrześcijańskich.

W latach powojennych, liczba członków gminy ewangelickiej w Jedlinie Zdroju zaczęła się gwałtownie zmniejszać. W 1956 roku w gminie tej było 213 w 1966 roku - 34 członków, a w 1976 roku wspólnotę ewangelicką tworzyły zaledwie 4 osoby. W efekcie - 9 maja 1976 roku w kościele ewangelicko – augsburskim odbyło się ostatnie nabożeństwo. Później przeprowadzono inwentaryzację, po której trzy dzwony, zegar i centralne ogrzewanie (podłogowe), oddano gminie ewangelickiej w Goleszowie. Pozostała część wyposażenia kościoła tj.: chrzcielnica z 1863 roku i organy z 28 rejestrami, przekazana została katolickiemu kościołowi w Hajnówce.

Przez wiele lat kościół był nie użytkowany i ulegał dewastacji. Nowy rozdział jego historii, rozpoczął się 12 lipca 2001 roku. Wtedy to świątynia przekazana została - w formie darowizny, przez Kościół Ewangelicko - Augsburgski Rzeczypospolitej Polskiej, Parafii Rzymskokatolickiej pod wezwaniem Św. Trójcy w Jedlinie Zdroju. Jeszcze tego samego roku, rozpoczęły się prace remontowe, które mają przywrócić kościołowi dawne piękno. Dzięki ofiarności parafian, a także pomocy różnych instytucji i przedsiębiorstw, wykonano już szereg prac specjalistycznych, związanych z remontem wieży i dachu kościoła oraz wiele prac porządkowych. Niemniej jednak potrzebne są dalsze nakłady finansowe i pomoc, by jak najszybciej przywrócić kościół do użytku.

Za kościołem - w miejscu gdzie obecnie jest niewielki park (przy przystanku 11), znajdował się niegdyś cmentarz ewangelicki.

Obok kościoła, przy ul. Piastowskiej 15, stoi dom mieszkalny z 1870 roku. Niegdyś - plebania ewangelicka.

Z przystanku 11 idziemy do ostatniego – 12 przystanku, przecinając ulicę Poznańską, gdzie pod numerem 2, znajduje się budynek Urzędu Miasta (widoczny po lewej stronie). Po minięciu niewielkiej fontanny (po prawej stronie), przecinamy następnie ulicę Akacjową, przy której stoi pomnik z herbem Jedliny Zdroju i godłem Rzeczypospolitej Polskiej. Pod godłem widoczne są trzy daty: 03.05.1791 – data uchwalenia Konstytucji 3 Maja, 11.11.1918 – data odzyskania przez Polskę Niepodległości i 04.06.1989 – data wolnych wyborów do Sejmu i Senatu RP (po Okrągłym Stole).

12. Zabytkowa Aleja z kapliczką Najświętszej Marii Panny (Aleja Niepodległości) - to jedno z najpiękniejszych miejsc Jedliny Zdroju, świetnie nadające się do spacerów i wypoczynku. Uwagę zwracają nie tylko wspaniałe okazy prawie stuletnich drzew (dominują lipy, stąd niektórzy nazywają tą aleję – Lipową), ale również starannie utrzymane trawniki z rosnącymi tujami. Jednak najbardziej charakterystycznym obiektem w alei, jest kapliczka Najświętszej Marii Panny. Kapliczka zbudowana jest z kamieni (jedne źródła mówią, że są to kamienie wapienne, inne natomiast, że jest to lawa wulkaniczna z Wezuwiusza) i ma kształt niewielkiej grotty, w której znajduje się figura Matki Bożej. Figurę tą umieszczono w grocie dopiero po wojnie i od tego momentu zaczęto nazywać to miejsce kapliczką. Znacznie starsza jest kamienna grotta. Otóż powstała w 1874 roku. Aleję nazywano Aleją Otto Bismarcka i właśnie jego pomnik (popiersie) umieszczono w kamiennej grocie (dzisiejszej kapliczce). Na terenie alei postawiono wtedy również pomnik wojenny wykonany przez rzeźbiarza Niggla.

Na Alei Niepodległości - na 12 przystanku, kończy się Uzdrowiskowy Szlak Turystyczno – Rekreacyjny. Idąc dalej, dochodzimy do Placu Zdrojowego, gdzie rozpoczęliśmy nasz spacer.